

L'espai i l'esplai.

Josep Maria Espinàs

ESCRITOR

Reflexionar sobre el concepte d'espai ha estat sempre una activitat pròpia de filòsofs, geòmetres i matemàtics. Però els qui no som cap d'aquestes tres coses també tenim molt present l'espai en la vida quotidiana. El pintor, l'arquitecte, el paleta treballen en funció d'un espai; la mestressa de casa organitza instruments i objectes en un espai, com l'oficinista o el botiguer; jo mateix escric aquest text a màquina en línies de seixanta espais, i segur que serà compaginat d'acord amb la distribució d'espais d'aquesta revista.

L'espai ho regeix tot: el joc de tennis en una pista, la circulació a les diverses vies d'un carrer, la representació d'una obra de teatre. Els exemples són innombrables.

Jo voldria parlar, aquí, de les relacions de l'espai amb els sentiments humans, i com que la generalització sempre m'ha espantat —pel que pot tenir de pretensió, i també de vaguetat— és probable que les meves paraules no tinguin un altre valor que el de l'experiència personal.

Potser perquè —encara que sigui escriptor— em sento bàsicament un «ésser visual», l'observació dels espais m'apassiona. Imaginem-nos una plaça de poble, a la qual hi ha diversos elements. Una font, quatre arbres, uns balcons antics, uns rètols... No ens costarà gaire d'acceptar que aquests elements són «objectes» de la plaça. Però hi ha una altra possibilitat de visió: l'espai global com un «objecte», si se'm permet de dir-ho així. Aquesta plaça-espai agafa una dimensió pròpia, és un espai que parla. I el que diu és diferent del que diu cada un dels ingredients que conté. Penso que som sensibles al valor expressiu i peculiar de cada espai,

que se'ns presenta com una «síntesi» d'una realitat.

He tingut la sort de viatjar bastant, i el que recordo més dels meus viatges són espais; més que no pas les anècdotes, les persones i, no cal dir-ho, les dates. Veig l'Índia en les escales de la gran mesquita de la vella Delhi; veig la llum i el color en les solitàries i altes valls d'Escòcia; el laberint de la ciutat antiga de Jerusalem; aquella plaça de Varsòvia, i també una vinya de Torroja o el panorama sagarenc d'Ivorra... Espais que no tan sols han quedat «fixats» en la meua memòria, sinó que han ajudat a construir la meua manera de sentir, de pensar, i en definitiva de ser.

Acostumem a pensar en l'espai —acostumen a «veure'l»— com un àmbit **tancat**. Els exemples d'una plaça i d'una vall, que he posat ara mateix, són ben clars. Però fins i tot quan un paisatge se'ns **obre** davant dels ulls es converteix —si té un caràcter marcat— en una unitat perfectament delimitada i, per tant, aïllada de la resta. Fa anys vaig endinsar-me pels Monegros, i va arribar un moment que al meu davant i al meu darrera, a la dreta i a l'esquerra, no veia cap altra cosa que un territori absolutament igual a ell mateix que semblava perdre's en els quatre infinits. Però, curiosament, la sensació d'espai tancat se m'imposava. La gent que coneix bé el desert de debò m'explicaria, n'estic segur, que s'ha trobat en la immensa extensió de sorra i sota la immensa extensió del cel com **dins una capsa**. Immensa, sí, però capsa, és a dir, espai tancat.

Encara, doncs, que un paisatge sigui obert, com a espai fa pressió sobre nosaltres. I aquesta pressió només és explicable perquè hi ha unes parets que tanquen.

Les parets físiques són evidents, a vegades. La serralada que posa l'horitzó a prop, els quatre costats de la plaça Reial, les graderies del camp de futbol. Però sospito que unes altres vegades són els nostres ulls els que fan l'espai. Els nostres ulls trien, delimiten, desenfoquen allò que ens fa nosa —allò que «mentalment» o «sensiblement» sobra— i marquen els límits de l'espai on, en aquell moment, volen sentir-nos instal·lats.

L'home és creador d'espais —com saben els pintors i els escultors, els interioristes, els arquitectes, els urbanistes— però no tan sols d'espais tangibles i mesurables; l'home és també creador d'espais mentals, i a partir d'aquí d'espais sentimentals, vitals, polítics, de tota mena.

Quan en l'espai exterior plou, l'espai del cafè on sóc —miro la pluja des del finestr— té un batec especial per a mi, és un espai que es crea a partir de l'altre. Sobre l'espai físic, nosaltres «sentim» diversos espais: al davant de la llar de foc encesa, l'espai no és el mateix si hi som sols o si hi som en companyia.

Per això els espais físics, sovint, se'ns apareixen transformats, amb gran sorpresa per part nostra. Aquell jardí de la casa dels avis, que quan érem petits era gran i misteriós, ara és més petit i l'explorem amb una ràpida mirada «comprendiva». El congost pallarès que vam seguir a peu —i on res no ha canviat— és un altre congost quan ara hi passem en cotxe. Si la nostra experiència d'un espai canvia, canvia l'espai.

Es diu que el temps modifica l'espai. És innegable. Amb el pas dels anys hi ha paisatges que te-

nen un altre aspecte, carrers que desapareixen, places que es restauren. Però els espais també són modificats pel nostre temps personal, i la galeria del pis dels meus pares, que no ha estat tocada, ja no serà mai més aquella galeria perquè ja m'ha passat el temps de ser l'infant que juga a la galeria del pis de «casa seva», o l'adolescent que hi somia, recolzat a la barana, mirant el cel d'una primerenca nit d'estiu.

Jo sóc enamoratís d'espais, i per tant infidel. Ho he estat sempre, i ja fa molts anys que vaig encapçalar una novel·la amb aquests versos de Philip Larkin:

*No, I have never found
the place where I could say:
«This is my proper ground,
here I shall stay».*

«No, jo no he trobat mai / l'indret que em fes dir: / aquest és el meu lloc, / em quedaré aquí».

Potser perquè sento que cada nou espai és com un nou naixement, que cada espai ens ofereix una possibilitat de refer-nos. Hi ha qui ja es considera absolutament fet, i aleshores perd interès per explorar espais nous, fins i tot a vegades l'irriten, o el fatiguen molt de pressa; és com si no estés, potser, tan fet com li agrada pensar, i la desconfiança envers els espais desconeguts podria ser defensiva. El «jo sóc jo i la meua circumstància» s'interpretaria, en aquest cas, com si «la circumstància ja no és la meua, no estic segur de ser jo».

És curiós que el mot *esplai* està relacionat amb *espai* i *esplaiar-se* prové d'*espaïar-se*. Quan ens «es-

plaiem» busquem, doncs, un nou «espai», en el qual podrem fer coses diferents i, en el fons, ser diferents o pensar i sentir d'una altra manera. *Esplaiar-se* és introduir-nos en un espai no habitual, més lliure per a nosaltres, i aquest és el gran secret de l'estimulació vital.

Canvieu un home d'espai, i canviareu d'alguna manera l'home. Quan en tornar d'un viatge diem «ja torno a ser a casa» també volem dir «ja torno a ser jo», però ens enganyem. Per sort, penso. Perquè si sabem viatjar, estic convençut que haver viscut en diversos i altres espais ha d'haver eixamplat o enriquit l'espai del nostre jo.

JM.E □

L'eixida per

